

ISSN 1392-3137. TILTAI, 2013, 2

PEDAGOGO PROFESIONALIZACIJOS ASPEKTAI MODERNIOJE VISUOMENĖJE

Kęstutis Trakšėlys, Dalia Martišauskienė

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Straipsnyje aptariami pedagogo profesionalizacijos aspektai modernios visuomenės kontekste. Nuolatini kaita, socialiniai, ekonominiai ir politiniai pokyčiai turi tiesioginę įtaką švietimo politikai ir jos veikėjams, bet pirmiausia – patiems pedagogams. Susidūrę su nuolatiniais pokyčiais, pedagogai išgyvena prieštarinę situaciją: norėdami ir toliau sėkmingai atlikti jiems pavestas funkcijas, kurių nuolat daugėja, pedagogai turi keistis taip, kaip keičiasi juos supanti konkurencinga švietimo aplinka. Straipsnyje pristatomas pedagogų vidaus profesionalizacijos teorinis modelis. Pedagogų profesionalizaciją reglamentuoja Lietuvos Respublikos teisės aktai, kurie numato pedagogo kvalifikacijos tobulinimo, kvalifikacinės kategorijos įgijimo ir atestacijos tvarką, dalyvavimą metodinių ratelių veikloje, savianalizę, kuri atliekama kiekvienais mokslo metais, ir t. t. Pateikiami atlikto kiekybinio tyrimo rezultatai ir jų interpretacija. Tyrimo analizuotas pedagogų požiūris į profesionalizacijos elementus, jų reikalingumą ir praktinį pritaikymą tiesioginiame darbe.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: profesionalizacija, moderni visuomenė, pedagogas.

Abstract

The article disputes about requirements those are raising for the teacher profession. Teacher has make to work according society's constituted requirements like all society does. Also teacher has to suit for essential remits of contemporary society. But the changes of education don't come soon like we wish. Although there is devoted a big attention for pedagogical professional remit in Lithuania, but teachers face that qualification raise just for economical motions. Information technologic don't intimidate today's young people but a frequent teacher avoids and don't want use contemporary technologies. The author discusses the importance of using information technology in teacher's job. Using this is becoming one of the main teacher's competence. In the second part of this article the author analyses the professional model of a teacher. He must study all the life, constantly refine his knowledge, in case he wants to improve his skills. Obviously, not everyone can be a teacher. Teacher has to study and improve self constantly as all society does. Teacher has to be equal not only for his subject, which he teaches but equal in areas of communication, management and direction in contemporary society. There is presented teacher's work model in this article which embodies are: preparation for lessons, outof-school activities, class educator's activity, school's shows, a rise of qualification and ect. Also there is considered about model of a teacher profession.

KEY WORDS: professionalization, modern society, the teacher.

Įvadas

Pedagogas konkurencingoje, nuolat besikeičiančioje žinių visuomenėje tampa besimokančios visuomenės piliečiu. Jo atvirumas naujovėms, kūrybiškumas, bendradarbiavimo įgūdžiai ir pasiryžimas nuolat atnaujinti savo žinias – yra kartinės jo pedagoginės veiklos sėkmės prielaidos. Svarbus yra ir tinkamas pedagogo pro-

fesinis pasirengimas: jis turi suprasti žinių ir besimokančios visuomenės tikslus, išmanyti naujus modernius mokymo metodus, būdus bei priemones.

Pedagogo asmenybės savybės, jo veiklos profesionalizacijos reikalavimai plačiai aprašomi mokslinėje ir pedagoginėje literatūroje: daugelis autorių atkreipė dėmesį į įvairius jo aspektus, aiškina pedagogo profesijos bruožus, jų reikšmę lavinant pedagogo kompetencijas bei užtikrinant jos kokybę. Nuomonių, sprendimų spektras gana platus, nes kiekvienu laikmečiu kurtas tam tikras pedagogo idealas. Daugelis teorijų modernioje visuomenėje sparčiai kinta. Laikui bėgant kinta ir tos visuomenės struktūroms keliami reikalavimai, nes kinta švietimo politika ir samprata, visuomenės lūkesčiai, pedagogo profesionalizacijos aspektai.

Pedagogų vaidmenį modernios visuomenės kontekste nagrinėję mokslininkai (Fullan, 1999; Jarvis, 1995; Poviliūnas, 2004; Laužackas, Teresevičienė, Stasiūnaitienė, 2005; Rajeckas, 1999 ir kt.) pabrėžia būtinybę nuolat mokytis ir tobulinti kvalifikaciją, nes gebėjimas mokytis vykstant nuolatiniams pokyčiams gali tapti esmine sėkmingo gyvavimo sparčiai besivystančiame pasaulyje prielaida.

Moderniai visuomenei aktualu, kad mokykloje dirbančio pedagogo kompetencijos visapusiškai apimtų jo aukštą pedagoginę, dalykinę, mokslinę, vadybinę, socialinę, psichologinę, mokymosi, informacinės kultūros bei etinę kompetencijas, todėl šiuolaikinėje mokykloje pedagogas – ne tik geras savo dalyko žinovas. Kad pedagogas pajėgtų atlikti visus veiklos vaidmenis ir vykdyti modernėjančios visuomenės švietimo politikos gaires, reikia nemažai pastangų ir atitinkamų gebėjimų, taigi jis nuolat privalo dalyvauti profesionalizacijos veikloje. Profesinis kompetentingumas šiandien nebesusiaurinamas iki labai specializuotų žinių, mokėjimų ar gebėjimų, kurių reikalaujama ankstesnės veiklos organizavimo formos (Andriekienė, Anušienė, 2006; Jatkauskienė, 2013).

Straipsnio tikslas: teoriškai išanalizuoti ir empiriškai ištirti pedagogų profesionalizacijos aspektus modernioje visuomenėje.

1. Epistemologinės tyrimo kryptys

Struktūrinio funkcionalizmo teorija. Analizuojant pedagogų profesionalizacijos aspektus modernioje visuomenėje, remiamasi *struktūrinio funkcionalizmo* (Parsons, 1997; Mertona, 1997 ir kt.) teorine prieiga, kuri į visuomenę žvelgia kaip į organizmą, susidedantį iš specializuotų struktūrų. Švietimo sistema, remiantis šios teorijos prieiga, turėtų tapti visuomenės stabilumo garantija. Švietime persipina trys pagrindinės sritys, kurias aptaria T. Parsonsas (1997), – visuomenė, kultūra, asmenybė. Jos formuoja socialinio veikėjo pasirinkimą arba socialinį veiksmą. Tad pedagogas, kaip vienas iš švietimo veikėjų, turi atitikti visuomenės

lūkesčius ir poreikius, bręstančiai ir besiformuojančiai asmenybei perduoti tautos kultūros elementus. Pedagogui modernioje, nuolat kintančioje visuomenėje iškyla nemažai iššūkių, kuriuos galima priimti tik nuolat dalyvaujant profesionalizacijos procese ir nuolat tobulėjant.

Modernizacijos teorijos (Bauman, 2007; Giddens, 2000; Beck, 1992; Habermas, 1981), jų perspektyva leidžia įvertinti vykstančius visuomenės kaitos procesus, kurie turi įtakos švietimui ir pedagogams. Keičiantis visuomenei, pedagogai privalo nuolat atnaujinti turimas žinias, nes švietimo sistema turi tenkinti modernios visuomenės lūkesčius ir poreikius.

2. Švietimo raiška modernioje visuomenėje

Modernusis pasaulis sureikšmina švietimą ir skiria jam ypatingą dėmesį. Švietimas turi tapti pagrindine priemone, padedant iš bet kurio socialinio sluoksnio pakilti į aukštesnį socialinį sluoksnį, gauti geresnį darbą, padidinti pajamas ir t. t. Taigi švietimas tampa privalomas, kad modernioje visuomenėje neatsirastų socialinių grupių, kurios būtų neintegralios ir atskirtos nuo visuomenės. Modernios visuomenės tikslas – suteikti vienodas galimybes individui mokytis ir atitikti laikmečio reikalavimus. Modernioje visuomenėje švietimas turėtų tapti socialinio saugumo pagrindu, nes padėtų apsaugoti individą nuo įvairių socialinių rizikos veiksnių ateityje. Neįveikęs tam tikros išsilavinimo pakopos, individas netenka galimybės užimti tam tikros socialinės pozicijos. T. Brameldo (Ališauskas, 2010) nuomone, švietimas atlieka du pagrindinius vaidmenis: užtikrina kultūros tęstinumą ir ją keičia. Individas, įgijęs tinkamą išsilavinimą, gali sėkmingai konkuruoti darbo rinkoje ir taip užsitikrinti gerovę dabar ir ateityje. Vėlyvosios modernybės visuomenėse dėl pakitusių ekonominių ir socialinių visuomenės raidos sąlygų keliama reikalavimai užtikrinti visoms socialinėms grupėms prieinamą švietimą. Individo gyvenimo kokybė ir galimybės dažnai priklauso nuo to, kaip visuomenėje organizuotas švietimas ir kaip savo funkcijas atlieka pedagogai.

Modernios visuomenės, anot V. Leonavičiaus (2011), atsiduria prieštaringoje situacijoje. Viena vertus, visuotinis modernių visuomenių švietimas sukuria geresnes socialinio mobilumo sąlygas. Kita vertus, pagal kokius nors socialinius parametrus dominuojantis elitas riboja visuomenės galimybių struktūrą. M. Walzer (2001) teigimu, kiekvienoje situacijoje atsiranda nelygybių ir, kaip pastebi autorius, problema yra ne nelygybė, o tam tikrų grupių dominavimas. Teisingumas modernioje visuomenėje reikalautų, kad jokia visuomeninė gerovė nebūtų naudojama kaip dominavimo priemonė, taigi ir pradiniam švietimo etape turi būti užtikrintas tam tikras „paprastos lygybės“ lygis, minimalūs mokymosi standartai. Vis dėlto, nors ir pripažįstame, kad visuotinis mokymasis ir švietimo prieinamu-

mas yra vėlyvosios modernybės bruožas, nevertėtų šių tendencijų pervertinti, nes gyvenant kapitalizmo sąlygomis atsiranda ekonominių, socialinių veiksmų, kurie riboja individų mokymosi galimybes.

Anot A. Giddenso (2000), modernus pasaulis yra gerokai sudėtingesnis ir problemiškesnis. Kaip pastebėjome anksčiau, tai apima visus socialinius sektorius, įskaitant ir švietimą. Visų grupių atstovų galimybių sulyginimas tapo vienu svarbesnių modernių pramoninių visuomenių socialinės politikos klausimų.

Taigi, kaip minėta, modernios visuomenės švietimo sistemą veikia savitas, sudėtingas įvairių ekonominių, socialinių ir kultūrinių veiksmų kompleksas, o švietimas savo ruožtu užtikrina grįžtamąjį poveikį įvairioms visuomenės gyvenimo sritims. Modernioje visuomenėje ypač aktualus tampa pedagogo profesionalumo, jo kompetentingumo klausimas, nes pedagogo darbas nebėra vien tik pamokos pravedimas, šiandien švietimui priskiriama nemažai naujų funkcijų, kurias norint atlikti būtina prisitaikyti prie nuolat vykstančių pokyčių. Todėl švietimo sistemos dalyviai, ypač pedagogai, privalo nuolat tobulinti savo žinias, kad atitiktų dabartinės švietimo politikos keliamus reikalavimus darbuotojams: ne tik profesinius, bet ir asmenybės. Kitaip sakant, pedagogas privalo nuolat dalyvauti profesionalizacijos procese, kuris šiuo laikotarpiu yra privalomas.

3. Profesiniai reikalavimai, keliami šiuolaikiniam pedagogui

Švietimo ir verslo atstovai sutartinai pripažįsta, kad gebėjimas bendradarbiauti, nestandartinis mąstymas ir kūrybiškumas, verslumas yra svarbūs veiksniai, veikiantys ateities piliečius. Be to, gebėjimas „nenustoti mokytis nuolatinį pokyčių ir sudėtingos visuomenės akivaizdoje“ (Fullan, 1998, p. 37) gali tapti esmine sėkmingo gyvavimo sparčiai besivystančiame pasaulyje prielaida. Informacijos sprogimas, sparti komunikacijos tinklo plėtra atvėrė naujų galimybių gauti ir skleisti informaciją, bendrauti, išsakyti savo nuomonę, aktyviai dalyvauti visuomeniniame ir politiniame gyvenime. Nuo gebėjimo naudotis šiuolaikinėmis informacijos ir komunikacijos priemonėmis, gauti, apdoroti, sisteminti bei skleisti informaciją priklausys piliečio galimybės dalyvauti kuriant modernią visuomenę. Kompiuteriai ir komunikacijos technika užtikrina informacijos šaltinių ir bendravimo priemonių įvairovę, padeda kurti mokymosi / ugdymosi aplinką, kurioje lengviau ugdytis kritinio mąstymo įgūdžius, integruoti įvairius dalykus, taikyti aktyvius mokymo metodus, atskleisti individualius vaiko gebėjimus, mokyti dirbti individualiai ir grupėje. Staigūs pokyčiai keičia ir jų dalyvius, pirmiausia švietimo sistemoje dirbančius pedagogus.

Vykstantys socialiniai, ekonominiai pokyčiai pedagogus priverčia ugdytis moderniai visuomenei būtinas kompetencijas, kurias apibūdino M. Fullan (1998) (žr. 1 paveikslą).

<p><u>Asmeninių vizijų vaidmuo</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Viskas prasideda nuo asmeninės vizijos ir tikslo. ▪ Asmeninė vizija anaiptol nėra tokia privati. ▪ Asmeninė vizija atveria organizacijų kaitos galimybes.
<p>Tyrimas</p> <p>Svarbiausia, kas padeda išlikti mūsų paradigmai, yra nuolatiniai klausimai. Pavadinčiau tai domėjimusi.</p> <p>Domėjimasis – tai gyvybiškumo ir atsinaujinimo variklis.</p>
<p><u>Meistriškumas</u></p> <p>Kad pokyčiai būtų veiksmingi, būtinas meistriškumas – tiek įvaldant konkrečias naujoves, tiek kaip asmenybės įprotis. Naujos profesionalumo sritys ir naujos technologijos skatina geriau suprasti ir įvertinti tai, kas nauja; jos grindžia kelią didesnio veiksmingumo link.</p>
<p>Bendradarbiavimas</p> <p>Asmenybės jėga, jei ji atvira (t. y. orientuota domėtis) ranka rąkon lydi veiksmingą bendradarbiavimą, tiesą sakant, be asmenybės jėgos bendradarbiavimas taps formalus, neteks turinio. Asmeninis ir grupinis meistriškumas papildo vienas kitą. Žmonės reikalingi vieni kitiems, kad galėtų daugiau išmokyti įvairių dalykų.</p>

1 pav. Šiuolaikinei visuomenei būtinos kompetencijos (Fullan, 1999)

Anot A. Čepulkausko ir L. Markauskaitės (1999), minėti pokyčiai formuoja ir naują švietimo sampratą, keičia mokyklos, mokytojo, mokinio ir bendruomenės uždavinius. Palyginimui pateikiama pramoninės ir informacinės visuomenės švietimo pagrindinių bruožų lentelė (žr. 1 lentelę).

Pastaruoju metu pedagogo profesija apima ir tuos darbus, kuriuos galima būtų vadinti vadybininko darbais: mokytojas turi tirti mokinių ugdymosi poreikius, numatyti ugdymo tikslus, suplanuoti ir organizuoti jų įgyvendinimą, apmąstyti, kokius išteklius tam reikėtų pasitelkti, kokias organizacines galimybes panaudoti, plėtoti andragoginę veiklą (tėvų švietimas).

Paprastai kompetencija susijusi su turimomis žiniomis, mokėjimais ir įgūdžiais, taip pat vertybėmis ir požiūriais. Mokytojo kompetencija – tai dalykinis, pedagoginis, psichologinis, vadybinis ir kt. mokytojo pasirengimas taip organizuoti ugdymo procesą, kad būtų užtikrinta kiekvieno mokinio savirealizacija.

1 lentelę. Ővietimo samprata pramoninėje ir informacinėje visuomenėje

	Ővietimas pramoninėje visuomenėje	Ővietimas informacinėje visuomenėje
Mokykla	Izoliuota nuo visuomenės	Integruota į visuomenę
	Informacija apie mokyklą konfidenciali	Informacija apie mokyklą prieinama visuomenei
Mokytojas	Inicijuoja mokymą	Padeda moksleiviui pasirinkti mokymosi būdą
	Moko iš karto visą klasę	Padeda moksleiviui mokytis autonomiškai
	Vertina moksleivį	Padeda moksleiviui įsivertinti savo pažangą
	Mažai dėmesio skiria komunikavimo įgūdžiams	Daug dėmesio skiria komunikavimo įgūdžiams
Moksleivis	Dažniausiai pasyvus	Dažniausiai aktyvus
	Dažniausiai mokosi mokykloje	Mokosi ir mokykloje, ir kitur
	Mažai dirba grupėse	Daug dirba grupėse
	Atsako į mokytojo ir vadovėlyje pateiktus klausimus	Užduoda klausimus
	Menkai domisi mokymusi	Labai domisi mokymusi
Tėvai	Menkai dalyvauja mokymosi procese	Aktyviai įsitraukia į mokymosi procesą
	Nesikiša į mokymosi procesą	Bendradarbiauja organizuojant mokymosi procesą
	Nesivadovauja nuolatinio mokymosi idėjomis	Tėvai – nuolatinio mokymosi pavyzdys

Šaltinis: Čepulkauskas, Markauskaitė, 1999.

Kadangi kompetencijos reikalavimai nuolat kinta, kartą įgyta kompetencija po kiek laiko jau nebeatitinka naujų reikalavimų. Taigi išryškėja nuolatinio žinių atnaujinimo poreikis – visuomenėje ir jos sukurtuose instituteuose kiekvienam jos nariui turi būti sudarytos sąlygos mokytis visą gyvenimą. Anot R. M. Andriekienės ir B. Anužienės (2006), profesijų ir profesinės veiklos užduočių, darbo vietos pokyčiai lėmė veiklos organizavimo pokyčius.

Šiandien ypač aktualu, kad mokykloje dirbančio pedagogo kompetencija visapusiškai apimtų jo aukštą pedagoginę, dalykinę, mokslinę, vadybinę, socialinę, psichologinę, mokymosi, informacinę kultūros bei etinę kompetencijas, todėl šiuolaikinėje mokykloje mokytojas – ne tik geras savo dalyko žinovas. Profesinis kompetentingumas jau nebesiaurinamas iki labai specializuotų žinių, mokėjimų ar gebėjimų, kurių reikalaujavo ankstesnės veiklos organizavimo formos (Andrie-

kienė, Anužienė, 2006). Kad visą šią veiklą mokytojas pajėgtų vykdyti, reikia nemažai pastangų ir atitinkamų gebėjimų.

Tai skatina mokytojus tapti ypač aukštos kompetencijos „mokymosi konsultantais“, kurie žino ir moka taikyti modernias mokymosi technologijas, mokymosi visą gyvenimą priemones ir technikas, geba ugdyti lyderio gebėjimus. Taigi mokytojas turi būti lankstus, sąmoningas, nes kintantis mokyklos kontekstas kelia atitinkamus reikalavimus, privalo nuolat domėtis mokymo naujovėmis ir mokytis, tirti savo veiklą ir kurti savas teorijas, kaip tobulinti veiklą klasėje, mokymo procesą, keisti mokyklą. Svarbiausia – nuolatinis mokytojo mokymasis ir bendradarbiavimas, kuris apima bendrą veikimą, planavimą, kultūros puoselėjimą, veiklos organizavimą, tyrimą, skatina nuolat tobulėti. Profesinis tinkamumas – tai žmogaus gebėjimas geriau negu vidutiniškai dirbti pasirinktoje profesijoje ne tiek šiuo metu, kiek ateityje. Mokytojas turi būti kompetentingas tiek dalyko, kurį jis dėsto, tiek bendravimo, vadovavimo srityse. Dažniau kalbama apie pedagogo pašaukimą, kuris suprantamas kaip asmenybės charakterio ir motyvacinių savybių sistema, būtina pedagoginiam darbui, suprantant šią veiklą kaip savo gyvenimo paskirtį (Rajeckas, 1999). Profesinį tinkamumą ir pedagoginį pašaukimą apibendrintai galima vadinti pedagogo kompetencija – tai žmogaus žinios, gebėjimai, įgūdžiai, vertybinės orientacijos, požiūriai ir kitos asmeninės savybės, sutelktos į veiklos gebėjimus, įgalinančius individą siekti rezultatų esant skirtingiems veiklos kontekstams (Jucevičienė, Lepaitė, 2001). Šiuo metu vis daugiau kalbama apie bendruosius gebėjimus, kurie tinka daugumai profesinės veiklos sričių ir būtini žmogui, norinčiam tobulėti bei sėkmingai adaptuotis visuomenėje. M. Fullan (1999, p. 89) teigimu, negalime sukurti besimokančios visuomenės mokytojui netapus profesionaliu besimokančiuoju.

Šiuolaikinio pedagogo darbas, kaip minėta, nėra vien tik pamokos vedimas. Kad šiuolaikinis pedagogas galėtų kokybiškai atlikti savo darbą, atitikti keliamus profesinius reikalavimus Lietuvos Respublikos teisės aktai nustato kvalifikacijos tobulinimo tvarką ir numato mokymosi galimybę (žr. 1 paveikslą ir 1 lentelę).

Kaip teigia P. Jarvis (1995), mokymasis yra svarbi kiekvieno profesionalo veiklos dalis, tad jis nuolat privalo dalyvauti profesionalizacijos veikloje. B. Jatkauskienės ir E. Jatkausko (2010) teigimu, profesionalizacijos samprata, jos vystymosi būdai mokslininkų gana seniai aptarinėjami. Tad minėti autoriai daro prielaidą, kad pasaulyje profesionalizacijos srities moksliniai tyrimai vykdomi nuosekliai. Profesionalizacija reikštų specialių žinių, mokėjimų ir įgūdžių įgijimą pouniversitetinės praktikos metu, nuolatinį kvalifikacijos tobulinimą, numatytą įstatymų, siekiant gilinti ir tobulinti įgytas žinias ir mokantis jas pritaikyti praktiškai. Arba, kaip nurodo Tarptautinių žodžių žodynas (2008), profesionalizacija – tai profesijos

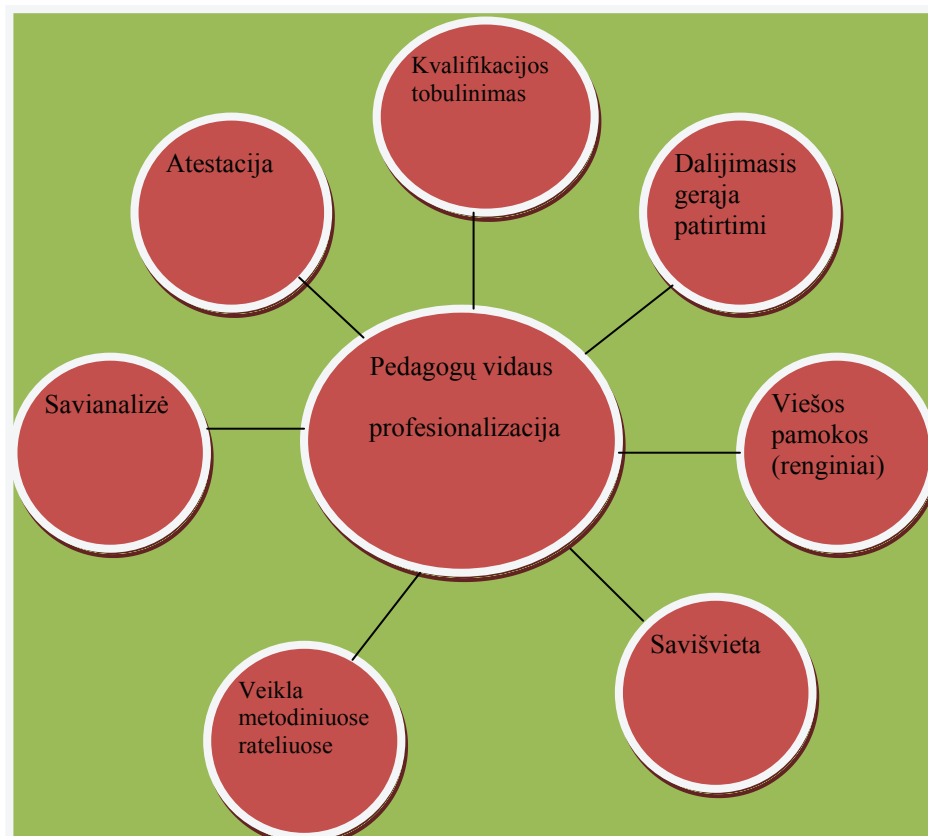
įvaldymas, specializavimasis kurioje nors srityje; perėjimas į profesionalų kategoriją. Profesionalizacija, anot Siebert (Jatkauskienė, 2013), tai procesas, vykstantis dviem lygiais, kurie tarpusavyje susiję. Tai profesinių, mokslo žinių, kurios suformuotų kompetentingos veiklos teorinį ir empirinį pagrindą, kaupimas bei profesijos su jos specifinėmis kvalifikacijomis ir kompetencijomis pripažinimas. Taigi galime teigti, kad kvalifikacijos tobulinimas, kaip žinių įgijimas ir praktinis pritaikymas, yra vienas iš profesionalizacijos elementų. Dažnai klaidingai manoma, kad įgyta specialybė individą padaro specialistu – profesionalu. Tačiau aukštoji mokykla paprastai suteikia tik teorinių žinių, o specialistu, profesionalu tampama tik tada, kai gebama teorines žinias susieti su praktine veikla, jas nuolat tobulinti ir gilinti atsižvelgiant į laikmečio reikalavimus.

Profesiniai įgūdžiai ir dalyvavimas profesionalizacijos procese paprastai pasireiškia per individo kompetencijas, kurios apibrėžiamos kaip turimų gebėjimų ir patirties bei konkrečios veiklos aplinkos susiejimas (Laužackas, Teresevičienė, Stasiūnaitienė, 2005, p. 45). B. Jatkauskienė, E. Jatkauskas (2010) pažymi, kad profesionalizaciją sudaro veikslių visuma, tai negali įvykti per keletą dienų, paprastai užtrunka tam tikrą laiką. R. Bourdonce (Jatkauskienė, 2013) išskiria kelis profesionalizacijos proceso tipus: vidaus ir išorės profesionalizacija. Vidaus profesionalizacija – tai mokslo žinių kaupimas, kompetencijų ugdymas, kvalifikacijos tobulinimas ir pan. Išorės profesionalizacija – išskirtinio statuso reikalavimas, profesinio identiteto formavimas. Išorės profesionalizacija būtina naujoms specialybėms, pavyzdžiui, andragogams (Jatkauskienė, Jatkauskas, 2010). Pedagogams išorės profesionalizacija galbūt nėra tiek aktuali. Tad dėmesį kreipsime į pedagogų vidaus profesionalizaciją, kuri pasireiškia profesiniu kompetentingumu.

Pedagogų vidaus profesionalizaciją reglamentuoja Lietuvos Respublikos teisės aktai, kurie numato pedagogų kvalifikacijos tobulinimo, kvalifikacinės kategorijos įgijimo ir atestacijos tvarką, dalyvavimą metodiniuose rateliuose, savianalizę, kuri atliekama kiekvienais mokslo metais, ir t. t.

B. Jatkauskienė (2013) cituoja Corna, kurio teigimu, mokytojų kompetencija yra kolektyvinė. Iš mokytojų kolektyvo (iš visos mokyklos, visos institucijos) tikimasi kompetentingumo. Nereikėtų to tikėtis tik iš mokytojo, ypač jo profesinės karjeros pradžioje; mokytojas turės mokytis visos profesinės karjeros metu, išlaikyti „apetitą“ naujoms žinioms ir intelektiniam smalsumui. Jei jis pats to neturės, negalės to perduoti ir savo moksleiviams.

2 pav. Pedagogų vidaus profesionalizacijos kryptys

4. Tyrimo rezultatų analizė

Atliekant tyrimą apklausta 300 Klaipėdos miesto ir Kretingos rajono pagrindinių, vidurinių mokyklų ir gimnazijų pedagogų. Tyrimui pasirinkta netikimybinė atranka (patogioji). Kaip nurodo V. Pruskus (2004) ir I. Luobikienė (2001), tokią atranką tinka taikyti nedidelės apimties tyrimams, taupant laiką ir išteklius.

Remiantis tyrimo metodika, siekta ne didesnės kaip 5 procentų paklaidos. Imties tūris nustatytas, remiantis V. I. Paniotto lentele (Ядов, 1987, c. 65), kur nurodoma: jei generalinės visumos dydis yra 1000, tai imties tūris – 286 respondentai. Tyrimas atliktas 2010 m., jame dalyvavo pedagogai, turintys įvairų darbo stažą ir kvalifikacinę kategoriją.

Straipsnio teorinėje dalyje aprašyti gana aukšti pedagogams keliami profesiniai reikalavimai, tad pirmiausia respondentų klausta, kokius profesinius reikalavimus jie išskirtų kaip svarbius. Respondentų atsakymų rezultatai pateikti 2 lentelėje.

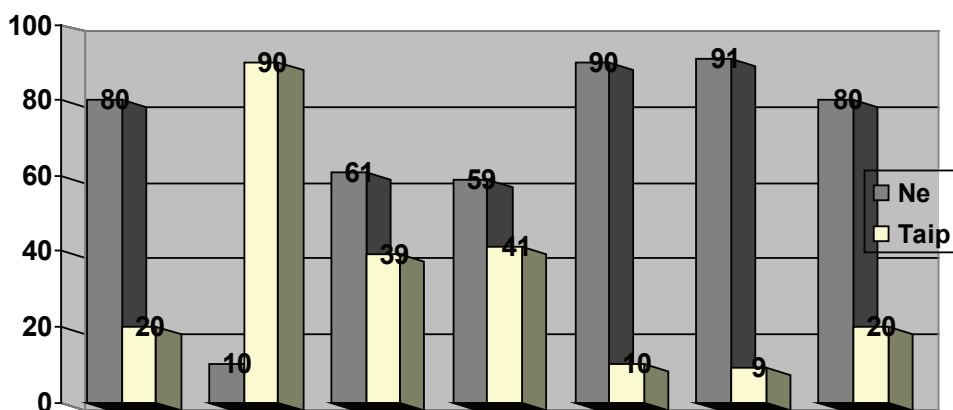
2 lentelė. Svarbiausi šiuolaikinės mokyklos mokytojo profesijai keliami reikalavimai

Eil. Nr.	Teiginys	Labai svarbu (proc.)	Nelabai svarbu (proc.)	Man to nereikia (proc.)
	Mokėti bent dvi Europos Sąjungos kalbas	35	52	13
	Mokėti dirbti kompiuteriu	59	32	9
	Mokytis visą gyvenimą	72	21	7
	Tobulinti turimas profesines žinias, įgūdžius ir gebėjimus	100	–	–
	Lavinti komunikacinius gebėjimus	51	45	4
	Komunikabilumas	9	78	22
	Lankstumas	87	7	6
	Empatiškumas (gebėjimas pajusti kitą, įsigyventi)	87	6	7
	Gebėjimas valdyti situaciją	100	–	–
	Kantrybė	87	13	–
	Vadybiniai sugebėjimai	22	19	59
	Kūrybiškumas	60	33	7
	Originalumas	44	44	12
	Objektyvumas vertinant mokinį	76	15	9

Atsakydami į klausimą, kokios profesinės savybės pedagogui svarbios šiuolaikinėje mokykloje, daugelis supranta ir pritaria, kad labai svarbūs beveik visi išvardyti pedagogo profesijos ypatumai, tačiau net 59 proc. respondentų pažymėjo, kad vadybiniai sugebėjimai jų darbe nėra svarbūs, kaip ir nelabai svarbu mokėti bent dvi Europos Sąjungos kalbas (52 proc.) ar gebėti dirbti kompiuteriu (32 proc.). Tačiau pedagogai 100 proc. sutinka, kad svarbu gebėti valdyti situaciją ir tobulinti turimas profesines žinias.

Pedagogai turi mokytis visą laiką, nes žinios, kurių reikia jų darbui, kinta kartu su naujais reikalavimais bei mokslo ir technologijų pažanga. Net 72 proc. respondentų pažymi, kad mokytis visą gyvenimą yra labai svarbu. Kalbant apie profesionalizaciją, pedagogai (plačiąja prasme) yra atstovai tos specialybės, kurie nuolat turi tobulintis, priešingu atveju negalės tinkamai atlikti savo darbo. Pedagogai paprastai pamokoms rengiasi remdamiesi vadovėliais, tuo tarpu aukštųjų mokyklų dėstytojai patys visa laiką renka medžiagą paskaitoms. Todėl atsakymai, kad mokytis ir tobulintis reikia nuolat, yra visiškai pagrįsti ir logiški.

Dauguma pedagogų suvokia jiems keliamus reikalavimus, tačiau buvo įdomu pasidomėti, ar jie patys atlieka kai kuriuos darbus savo pedagoginėje praktikoje. Anketoje paprašyta atsakyti į klausimą, ar vadovaujasi savo darbe šiomis nuostatomis: 1 – nuolat dalinuosi savo pedagogine patirtimi su kolegomis; 2 – vedu integruotas pamokas; 3 – moku dirbti kompiuteriu; 4 – manau, kad kartą baigęs pedagoginį universitetą ar institutą įgijau diplomą visam gyvenimui, todėl neketinu toliau studijuoti; 5 – sugebu bendrauti anglų, vokiečių ar prancūzų kalbomis (jei esate ne užsienio kalbų mokytojas); 6 – kartą per pusmetį atlieku savo pedagoginės veiklos tyrimą ir jo analizę; 7 – kartą per metus dalyvauju kvalifikacijos tobulinimo renginiuose. Atsakymų rezultatų pasiskirstymas pateiktas 3 paveiksle.

3 pav. Pedagogų profesinės nuostatos

Apibendrinus galima teigti, kad pedagogai nėra linkę dalytis pedagogine patirtimi su kolegomis. Tai nėra gerai, nes dalijimasis profesine patirtimi taip pat yra profesionalizacijos dalis. Ypač tai naudinga jaunesniems kolegoms, turintiems mažesnę darbo patirtį. Konkrečių situacijų aptarimas, bendra problemų sprendimo būdų paieška palengvintų pedagogo darbą, kartais net padėtų išvengti klaidų. Reikia atkreipti dėmesį, kad tik 20 proc. respondentų kartą per metus dalyvauja kvalifikacijos tobulinimo renginiuose. Tai galima paaiškinti ir tuo, kad esant ekonominiam sunkmečiui sumažėjo pedagogų kvalifikacijos tobulinimui skiriamų lėšų. Todėl pedagogai nemoka ir nenori dalintis savo profesine patirtimi, savo veiklos nerefleksuoja net 91 procentas respondentų. Tačiau respondantai didesnę dėmesį skiria ne savo kvalifikacijos tobulinimui, nors anksčiau minėjo, kad tai yra svarbu, bet tiesioginiam darbui, t. y. veda integruotas pamokas, dirba kompiuteriu ir t. t. Pedagogai, ypač dirbantys mokykloje, gana siauriai suvokia savo pareigas, dažniausiai apsiriboja tik pamokų vedimu ir drausmės užtikrinimu per pamoką.

Tačiau, kaip analizavome teorinėje dalyje, šiuolaikiniam, vėlyvojo modernizmo pedagogui šito nepakanka.

Atsakydami į klausimą, kas mokykloje turėtų motyvuoti pedagogus tobulinti profesinę kvalifikaciją, respondentai turėjo sunumeruoti, kiek svarbūs jų pačių tobulėjimui yra mokyklos vadovai, pats pedagogas ar mokyklos aplinka. Paaiškėjo, kad, pedagogų nuomone, didžiausią įtaką mokytojų kvalifikacijos tobulinimui turi mokyklos vadovybė (43 proc.), taip pat pats pedagogas (28 proc.), seminaro temos aktualumas ir įdomumas (19 proc.), mokyklos aplinka (10 proc.). Respondentai mano, kad už jų kvalifikacijos tobulinimą ir kompetencijų ugdymą atsakinga mokyklos vadovybė. Didžiausia vadovo įtaka pedagogų profesijos tobulinimui atsišleidžia per šiuos veiklos aspektus:

- skatinamąjį vadovavimą: vadovo pagarba pedagogų individualybei (mandagumas, etiškumas, rūpestingumas, gyvos diskusijos), pasitikėjimas mokytojais ir leidimas jiems bendrai veikti, sąžiningų bendradarbiavimo taisyklių laikymasis, bendrumo jausmo ugdymas;
- pedagogų tobulinimosi politikos sukūrimą: sąlygų sudarymas išvykti tobulintis už mokyklos ribų; sistemos, padedančios kvalifikaciją tobulinusiems pedagogams skleisti savo žinias ir taikyti jas praktiškai, sukūrimas; sąlygų bendradarbiauti ir bendrauti mažomis grupelėmis sudarymas; literatūros turtinga biblioteka; galimybė taikyti informacines technologijas; tobulinimosi renginių organizavimas mokykloje; vidinis atlygis – sąlygų tobulėti ir dirbti sudarymas.

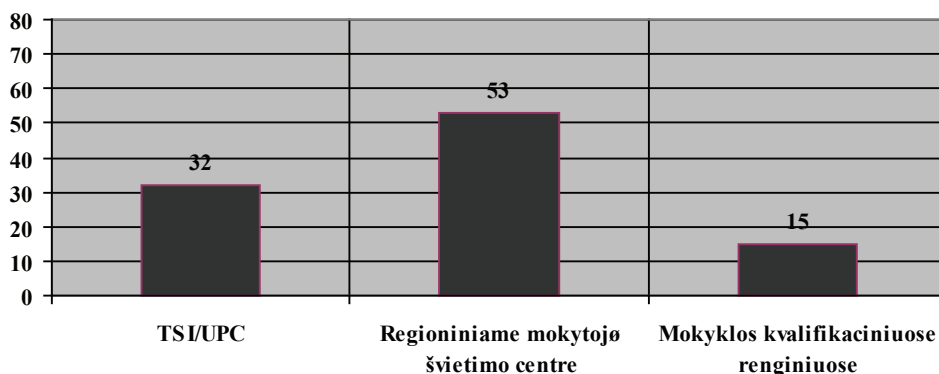
Kad vadovai yra atsakingi už darbuotojų kvalifikacijos tobulinimą, – sena ir stereotipinė nuomonė, nes manoma, kad darbdaviui reikia kvalifikuoto ir profesionalaus darbuotojo. Tai rodo, kad daugelis individų Lietuvoje dar neišmoko gyventi kapitalizmo sąlygomis ir į savo kvalifikacijos tobulinimą nesugeba pažvelgti kaip į didesnes galimybes profesinėje srityje bei didesnę darbo užmokestį. Taip pat paaiškėjo, kad 89 proc. respondentų visiškai neprojektuoja savo profesinės veiklos ir karjeros. Net 67 proc. apklaustų pedagogų teigė, kad nėra patenkinti esama profesine padėtimi, tačiau šioje srityje nieko keisti nežada.

Svarbiausias darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo tikslas plėtojant darbuotojų galias – pagerinti mokinių mokymosi kokybę: sudaryti sąlygas bendradarbiauti, nes tai yra būdas mokytis iš patirties. Dalyvavimas seminaruose ir kursuose svarbus 20 proc. respondentų. Pedagogų kvalifikacijos tobulinimas siejasi su jų poreikiais įgyti aukštesnę kvalifikacinę kategoriją, tačiau kvalifikacinių kategorijų suteikimo tvarka ne visada tenkina.

Labiausiai pedagogai pageidauja (87 proc.), kad kvalifikacijos tobulinimo kursai būtų iš bendrųjų dalykų: vadybos, asmens kultūros, bendravimo ir konfliktolo-

gijos, tėvų švietimo ir t. t. Tik 13 proc. respondentų teigė, kad jiems būtinos specialybės žinios. Iš atsakymų darytina išvada, kad pedagogai pasitiki savo dalykinėmis žiniomis, tačiau jaučia bendrųjų žinių trūkumą. Tai visiškai suprantama, nes bendravimas su mokiniais ir jų tėvais, vykstant visuomenės socialinei stratifikacijai, kinta. Šiuolaikinėje mokykloje keičiasi pedagogo statusas, jo pareigų suvokimas ir visuomenės reikalavimai.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad 78 proc. pedagogų, dalyvavusių kvalifikacijos tobulinimo renginiuose, pritaikyti įgytų žinių tiesioginiame darbe negali. Atsakymuose respondentai pabrėžė, kad daugelis kvalifikacijos renginių orientuoti į teoriją, kuri paprastai yra žinoma. Pedagogai pasigenda konkrečių situacijų analizės, pavyzdžių iš mokyklos bendruomenės gyvenimo ir t. t. Darytina prielaida, kad pedagogų kvalifikacijos renginių pasirinkimui įtakos turi ir vykstančio renginio vieta (žr. 4 paveikslą).

4 pav. Kvalifikacijos tobulinimo vieta

Populiariausi yra regioniniai mokytojų švietimo centrai, kuriuose savo kvalifikaciją tobulino 53 proc. pedagogų; 32 proc. pedagogų nurodė Ugdymo plėtotės švietimo centrą / Teštinių studijų institutą ir 15 proc. apklaustųjų patenkina savo lūkesčius mokyklos organizuojamuose kvalifikacijos tobulinimo renginiuose. Mokytojų teikiami prioritetai institucijoms, atsižvelgiant į dalyvavimą, priklauso nuo lokalizacijos. Populiariausia pedagogų kvalifikacijos tobulinimo įstaiga – regioniniai švietimo centrai.

Pedagoginė praktika rodo, kad informacijos apie atestaciją, jos kriterijus dažniausiai respondentai ieško mokykloje, tad labai svarbu, kad ji būtų prieinama, analizuojama kolektyve. 87 proc. apklaustųjų tokios informacijos mokykloje nepasigenda, jie gauna pakankamai informacijos apie reikalavimus, kurie keliami

pedagogo atestacijai. 13 proc. apklaustų pedagogų teigia, kad informacijos jiems nepakanka, todėl jos ieško kitur.

Nemaža dalis (67 proc.) apklausoje dalyvavusių respondentų atkreipė dėmesį į tai, kad pedagogų atestacija, kaip tobulėjimo būdas, tėra formalumas. Nedidelė dalis respondentų tvirtino, kad atestacija lemia konfliktus tarp kolegų, pedagogų ir mokyklos vadovo. Tokia nuostata veikiausiai atskleidžia santykius konkrečiame kolektyve, rodo tam tikrą įtampą. Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad neigiamas pedagogų požiūris į atestavimo sistemą dažniausiai grindžiamas nepasitikėjimu mokytojo darbą vertinančių asmenų objektyvumu.

Išvados

Modernioje visuomenėje pedagogai neišvengiamai turi keistis patys ir priimti naujas, šiai visuomenei būdingas profesines nuostatas, nes kvalifikuotas pedagogas – tai žmogus, gebantis keistis, pasirengęs nuolat mokytis ir aktyviai dalyvauti profesionalizacijos procese.

Apibendrinę mokslinę literatūrą ir atlikto tyrimo rezultatus, galime konstatuoti, kad pedagogai supranta naujus profesinius reikalavimus, tačiau dažnai juos ignoroja dėl socialinių, ekonominių ir psichologinių priežasčių. Daugelis respondentų supranta ir pritaria, kad labai svarbūs beveik visi pedagogui keliami reikalavimai, tačiau dauguma respondentų pažymėjo, kad vadybiniai sugebėjimai jų darbe nėra svarbūs, kaip ir nelabai svarbu mokėti užsienio kalbas ar gebėti dirbti kompiuteriu.

Pedagogai žino, kokiais būdais jie turi išlaikyti savo dalykinį profesionalumą. Dėstomo dalyko išmanymas pedagogui yra savaime suprantamas, tačiau jiems neaktualios žinių atnaujinimo ir papildymo galimybės. Pedagogų kvalifikacijos tobulinimas siejasi su poreikiais įgyti aukštesnę kvalifikacinę kategoriją, tačiau kvalifikacinių kategorijų teikimo tvarka ne visada tenkina. Nemaža dalis apklausoje dalyvavusių respondentų atkreipė dėmesį į tai, kad atestacija tėra formalus, tobulėti neskatinantis procesas. Dažnai pedagogai neatsakingai žiūri į savo veiklos rezultatus. Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad neigiamas pedagogų požiūris į atestavimo sistemą dažniausiai grindžiamas nepasitikėjimu pedagogo darbą vertinančių asmenų objektyvumu.

Tyrimas skatina daryti išvadą, kad pedagogų kvalifikacijos tobulinimui reikia skirti gana daug laiko, tačiau tik jie patys turi nusistatyti tobulinimosi prioritetus ir tiksliai jų laikytis. Tobulėjimo pokyčio sėkmę lemia ir mokykloje vykstantys pokyčiai. Be to, galima konstatuoti, kad pedagogų kvalifikacijos tobulinimas, kaip vienas profesionalizacijos elementų, nėra labai efektyvus ir pakankamas.

Gauta 2013 04 16

Pasirašyta spaudai 2013 06 19

Literatūra

- Ališauskas, R. (2010). Švietimo ir visuomenės sinergijos prielaidos. *Pedagogika 100*: 37–41. Vilnius.
- Andriekienė, R. M., Anužienė, B. (2006). *Andragoginiai kompetencijų tobulinimo aspektai tęstiniame profesiniame mokyme*. Monografija. Klaipėda.
- Bauman, Z. (2007). *Globalizacija: pasekmės žmogui*. Vilnius: Apostrofa.
- Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage.
- Čepulkauskas, A., Markauskaitė, L. (1999). Šiuolaikinių švietimo ir informacijos technologijų taikymas techninėms disciplinoms studijuoti. *Švietimo reforma ir mokytojų rengimas: ugdymo kaita ir šiuolaikinės pedagoginės technologijos. VI tarptautinė mokslinė konferencija. Mokslo darbai, I dalis*, Vilnius, 1999 m. rugsėjo 23–25 d.
- Fullan, M. (1999). *Pokyčių jėgos: skverbimasis į ugdymo reformos gelmes*. Vilnius.
- Giddens, A. (2000). *Modernybė ir asmens tapatumas: asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje*. Vilnius: Pradai.
- Habermas, J. (1981). Modernity versus Postmodernity. *New German Critique 22*: 3–14.
- Jarvis, P. (1995). *Adult and continuing education: theory and practice*. London.
- Jatkauskienė, B. (2013). *Andragogų profesionalizacijos sistemos procesionali raiška*. Monografija. Klaipėdos universiteto leidykla.
- Jatkauskienė, B., Jatkauskas, E. (2010). Andragogų profesionalizacijos veiklos daugiav funkcionalumo aspektu. *Mokytojų ugdymas 14 (1)*: 42–63. Šiauliai.
- Jucevičienė, P., Lepaitė, D. (2000). Kompetencijos sampratos erdvė. *Socialiniai mokslai 1(22)*: 44–51. Kaunas.
- Laužackas, R., Teresevičienė, M., Stasiūnaitienė, E. (2005). *Kompetencijų vertinimas neformaliajame ir savaiminiame mokymesi*. Monografija. Kaunas.
- Leonavičius, V. (2011). Dėl aukštojo mokslo sociologijos objekto. *Andragogika 1*: 111–125. Klaipėdos universiteto leidykla.
- Luobikienė, I. (2000). *Sociologija: bendrieji pagrindai ir tyrimų metodika*. Kaunas: Technologija.
- Matulionis, A. V. (2002). *Sociologija*. Vilnius.
- Merton, R. (1997). Socialinė struktūra ir anomija. *Sociologija. Mintis ir veiksmas 2*: 66–84. Klaipėdos universiteto leidykla.
- Parsons, T. (1997). *The Social system*. New York: The Free Press.
- Poviliūnas, A. (1998). *Kaita, pilietinis ugdymas ir individualioji programa. Piliečio ugdymas. Pilietinis ugdymas mokykloje*. Vilnius.
- Rajeckas, V. (1999). *Mokymo organizavimas*. Kaunas.
- Tarptautinių žodžių žodynas*. (2008). Sudarytojos V. Bogušinė, V. Bendorienė. Vilnius.
- Walzer, M. (2001). School Equity as a Matter of Justice. *Pursuit of Equity in Education. Using International Indicators to Compare Equity Policies*. Kluwer Academic Publishers, p. 93–112.
- Želvyš, R. (1999). *Švietimo vadyba ir kaita*. Vilnius.
- Ядов, В. А. (1987). *Социологическое исследование: методология, программа, методы*. Москва.

TEACHER PROFESSIONALIZATION ASPECTS MODERN SOCIETY

Kešutis Trakšėlys, Dalia Martišauskienė

Summary

The modernity theories of western-type societies are understood as a process, when a developing society approaches developed societies, reaching a certain le-

vel of economic growth, a certain level of public participation or a certain phase of democratic development, giving access for more individuals to the physical, social and economic mobility. In modern societies, the educational institution has become one of the key factors to ensure the stimulating and securing mobility of individuals. The modern world gives the education prominence in modern societies.

Long since antiquity a very great attention was paid to different teacher's aspects of existence, it was explained his profession's traits. There is a quite wide spectrum of opinions and decisions, because in every period there was created a new and different model of teacher's work. However lots of theories by the end of the XX century have started to change, because other changing structures of the society caused the conception of education. Nowadays the teacher becomes the citizen of the studying society. Creation, co-operation and firm resolution to renew his knowledge are the main preconditions of the success. The article disputes about requirements those are raising for the teacher profession. Teacher has make to work according society's constituted requirements like all society does. Also teacher has to suit for essential remits of contemporary society. But the changes of education don't come soon like we wish. Although there is devoted a big attention for pedagogical professional remit in Lithuania, but teachers face that qualification raise just for economical motions. Information technologic don't intimidate today's young people but a frequent teacher avoids and don't want use contemporary technologies. The author discusses the importance of using information technology in teacher's job. Using this is becoming one of the main teacher's competence. In the second part of this article the author analyses the professional model of a teacher. He must study all the life, constantly refine his knowledge, in case he wants to improve his skills. Obviously, not everyone can be a teacher. Teacher has to study and improve self constantly as all society does. Teacher has to be equal not only for his subject, which he teaches but equal in areas of communication, management and direction in contemporary society. There is presented teacher's work model in this article which embodies are: preparation for lessons, outof-school activities, class educator's activity, school's shows, a rise of qualification and ect. also there is considered about model of a teacher profession.

Conclusions of the article:

- Period modern society teachers must inevitably change themselves and a new, modern society is characterized by professional attitudes as a qualified teacher – a man, able to change and willing to lifelong learning and active participation in the process of professionalization.
- To summarize the scientific literature and of the results we can state that teachers understand the new professional requirements, but often ignored by the social, economic and psychological reasons. Many res-

pondents acknowledges and agrees that it is very important for almost all of the requirements for the teacher, but most of the respondents noted that the managerial skills of their work is not important, as is not so important to know foreign languages and be able to operate a computer.

- Teachers know the ways in which they are able to keep their business professionalism. Teacher knowledge of the subject taught is self-evident, but they are not relevant to the refresher and expandability. Teacher professional development related to the needs of higher qualification category, but the procedure for the grant of qualifications is not always satisfied. A large part of the respondents drew attention to the fact that certification is only formal, jitteriness improvement process. Often teachers irresponsibly look at their performance. Analysis of the data revealed that the teachers' negative attitude towards the certification system is largely based on mistrust as a teacher evaluators objectivity.
- The study encourages the conclusion that teacher professional development should be quite a lot of time, but they alone have to set development priorities and follow them exactly. Development and success of the change at the same time, school-specific changes. It is also possible to state that teacher professional development as one of the professionalization of the elements are not fully effective and sufficient.

